

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz / July / يوليو / 2020, 4: 135-162

Hz. Ebû Bekir'in Hadisle İlgili Tutumu (Hz. Peygamber Sonrası)

Hz. Abû Bakr's Attitude on Ḥadīth (Aftermath of Hz. Prophet)

حول سلوك سيدنا أبي بكر الصديق في الحديث (بعد الرسول صلى الله عليه وسلم)

Sait İnan

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Türkiye

Ph.D. Candidate, İnönü University, Faculty of Theology / Turkey

stnn02@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3850-9158

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 28.05.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.07.2020

Yayın Tarihi / Published Date: 31.07.2020

Yayın Sezonu / Publication Date Season: Temmuz / July

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3965947>

Atıf / Citation / اقتباس : İnan, Sait. "Hz. Ebû Bekir'in Hadisle İlgili Tutumu (Hz. Peygamber Sonrası) / Hz. Abû Bakr's Attitude on Ḥadīth (Aftermath of Hz. Prophet)". *HADITH* 4 (Temmuz/July 2020): 135-162. doi.org/10.5281/zenodo.3965947.

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism has been detected.

انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mailto: hadith.researches@gmail.com

Hız. Ebû Bekir'in Hadisle İlgili Tutumu (Hız. Peygamber Sonrası)

Sait İNAN

Anahtar Kelimeler:

Hadis

Hız. Ebû Bekir

Rivayet

Sihhat

İhtiyat

ÖZ

Hadisi erken dönemlerde incelemeye tabi tutmak, kaynağa ulaşmak konusundaki kısıtlı imkânlar nedeniyle güçlükleri olan bir faaliyettir. Ancak bununla beraber, kaynağa yakın dönemde hadis adına yapılan uygulamalar ve kabuller bir anlamda hadis ilminin temelini oluşturmaktadır. Hız. Peygamber'in İslamiyet'i tebliğ etmesiyle ilkler arasına giren Hız. Ebû Bekir, Hız. Peygamber'i destekleyerek birçok önemli olayda onunla beraber olmuştur. Bu beraberlik Hız. Peygamber'in vefatına kadar devam etmiştir. Nebevî iklimin etkisini yitirmediği bu dönemde ilk halifenin uygulamaları, Hız. Peygamber'in uygulamalarını ve izlerini barındırması adına ayrı bir önem arz etmektedir. Hız. Ebû Bekir'in, delil olması açısından hadisi nasıl değerlendirdiği, rivayet etmek konusunda nasıl bir tutum sergilediği, ne kadar hadis rivayet ettiği ve hilafeti döneminde hadisle ilgili neler yaptığı gibi hususlar, onun hadisle ilgili tutumunu ortaya koymaktadır. Onun hilafeti döneminde tespit edilen bu hususlar, hadis ilmindeki külli unsurların ve genel kabullerin başlama noktası olarak da kabul edilebilir. Bu bakış açısıyla, elimizdeki kaynakların imkân sunduğu nispette Hız. Ebû Bekir'in hadisle ilgili uygulamalarından kesitler sunmaya çalışacağız.

Hız. Abû Bakr's Attitude on Ḥadīth (Aftermath of Hız. Prophet)

Keywords:

Ḥadīth

Hız. Abû Bakr

Narration

Authenticity

Precaution

ABSTRACT

Examining the hadith based on the period of the near future to its source is a difficult activity as it has limited sources, in terms of resources. However, with these difficulties, the practices provided on the hadith in the near future to the source and hadith-related assumptions may form the basis of the hadith. The Companions' attitudes about the hadith immediately after the death of Hız. Prophet is decisive in terms of the hadith studies. Hız. Abu Bakr, who became one of the firsts when Hız. Prophet promulgated Islam, had important cooperation with Hız. Prophet by supporting him. This solidarity continued until the death of Hız. Prophet. From this perspective, Hız. Abu Bakr's practices and acceptance of hadith are extremely significant. The practices of the first caliph during that period in which the effect of Nebevî continued, have extra special importance as it contains Hız. Prophet's practices and traces. The issues such as how Hız. Abu Bakr evaluated the hadith in terms of evidence, what attitude he had about narrating, how much hadith he narrated, and what he did about the hadith during his caliphate reveal his attitude towards the hadith. These issues determined during his caliphate can also be accepted as the starting point of the various elements and general assumptions in the hadith. From this point of view, we will try to present sections from the practices of Hız. Abu Bakr regarding hadith.

EXTENDED ABSTRACT

Hz. Abū Bakr's Attitude on Ḥadīth (Aftermath of Hz. Prophet)

Hz. Abū Bakr has a great importance in terms of ḥadīth science. What makes him important in this sense is that he was close to Hz. Prophet and he was the first caliphate role following the death of Hz. Prophet. Hz. Abū Bakr, who was also among the first to accept the declaration of Islām, supported Hz. Prophet, both financially and spiritually, in conveying the message of the religion of Islām in Mecca and during the establishment of the Islamic state in Medina and was with Hz. Prophet until his death. This makes Hz. Abū Bakr at an important figure in terms of ḥadīth researches.

What was done by the caliph right after the death of Hz. Prophet was not arbitrary practices. These were actions that reflected the style of the new religion and its style with the knowledge and experience of a life with Hz. Prophet. In this respect, it is of great importance that what Hz. Abū Bakr put into practice during his caliphate. The evaluations made about his practices are very important to reflect the style of Hz. Prophet and the essence of the Sunnah.

From the point of view mentioned above, when Hz. Abū Bakr is tried to be understood, we are attracted to his practices he performed for the sake of ḥadīth during his caliphate. What is the approach of the caliph, who had important responsibilities in terms of the protection and notification of the Qurʾān following the death of Hz. Prophet, to the ḥadīth? What is the position of the ḥadīth in the solution of the problems encountered at a time when the Qurʾān was brought to the forefront? The death of Hz. Prophet means the authority that confirms or denies the information about him disappears. In this case, what did the caliph do for the abuses that might occur? What was the approach of the caliph to the ḥadīth narration? Some approaches show him as an anti-narration. How much did he narrate from Hz. Prophet? Why is he not mentioned among the mukthirūn companions?

Early periods in ḥadīth science are relatively dark areas due to the limited access to resources. Studies related to that period were carried out on names that had abundant resources about them, such as Hz. ʿÖmer, Hz. ʿAlī and mukthirūn companions. In the relevant literature, we could not identify any study that specifically evaluates the attitude of Hz. Abū Bakr regarding the ḥadīth. In the period of the Caliphate of Hz. Abū Bakr, our evaluations based on the narrations related to the ḥadīth reveal not only his attitude towards the ḥadīth but also the period close the source of the ḥadīth. Moreover, observing the responses of his practices in the science of ḥadīth will make an important contribution to the justification of the ḥadīth.

In addition to accepting the Qurʾān as the main source, Hz. Abū Bakr consulted with the ḥadīth on issues where he could not find a solution from the Qurʾān. In this case, he accepted the ḥadīth as a witness. He did not experience any suspicion and anxiety in the narrations that he knew and heard about the issues he had consulted with the ḥadīth. However, when he encountered a narration he did

not know, he did not immediately accept it, instead, he used external resources to confirm it. It is necessary to distinguish Hz. Abū Bakr's love for the Prophet from his acceptance of the sunnah as evidence. Evaluating the attitudes of Hz. Abū Bakr regarding the ḥadīth as a product of love might cause misunderstanding his approach to the ḥadīth.

It is not a general practice for Hz. Abū Bakr to demand witnesses in accepting ḥadīths. By asking for a witness, Hz. Abū Bakr exemplified that Muslims should be cautious in narrating or accepting the ḥadīth and that an inquisitive and critical attitude should be taken. His attitude can be accepted as a starting point in determining the truth value of the ḥadīth that has been going on for centuries.

Hz. Abū Bakr's cautiousness in the ḥadīth narration is not an attitude that prevents the narration. When he heard a narration that he did not know or was interpreted differently, he tried to prevent the narration. This method was a kind of validity determination in the conditions of its period. In addition, as the caliph he directed people to the Qurʾān regarding the protection and notification of the Qurʾān.

The narration that Hz. Abū Bakr attempted a small-scale codification, but later regretted and burned what he wrote is not mentioned in the early sources. Important evaluations have been made that will negatively affect the truthfulness of this narration.

The resources show differences in the number of narrations attributed to Hz. Abū Bakr. Identifying the causes of these differences is a separate study subject. The average number of to be reached in this regard is more or less than 140. Considering the relationship of Hz. Abū Bakr with Hz. Prophet, there is an expectation that his narrations should be more. However, the number of narrations expressed does not meet this expectation.

When considering the factors affecting the number of narrations of Hz. Abū Bakr, the reasons why the narrations from him are low can be stated as follows. Hz. Abū Bakr preferred to be cautious in the ḥadīth narration. This caution we see in him was not caused by a personal concern. Indeed, he aimed to create a meticulous approach in the ḥadīth narration for those who come after him. Hz. Abū Bakr was very busy due to his duty after the death of Hz. Prophet. That is why there was little narration from him. His life span after Hz. Prophet was two years and four months. It was not possible to narrate many ḥadīths during this short time. Considering the life span of the companions who narrated many ḥadīths after Hz. Prophet, this issue might be better understood. By nature of the narration, it is an activity that increases as it moves away from Hz. Prophet. During the period just after the Hz. Prophet, there was no need for narratives as the traces of the Prophet were recent to humans and their experiences were fresh. As a result, the reason for the low number of narrations of Hz. Abū Bakr does not mean he was against narration.

ملخص موسع

حول سلوك سيدنا أبي بكر الصديق في الحديث (بعد الرسول صلى الله عليه وسلم)

سيدنا أبو بكر من أهم الأشخاص في علم الحديث. لأنه الخليفة الأول بعد الرسول صلى الله عليه وسلم وأقرب رفيق له، وهو من أوائل المسلمين بعد إعلان الإسلام. فلقد أيد أبو بكر الرسول صلى الله عليه وسلم أثناء التبليغ في مكة المكرمة وعمل على تأسيس الدولة الإسلامية في المدينة المنورة. وهذا الأمر يضعه في ضوء مجال البحوث عموماً؛ ومن حيث علم الحديث خاصة.

وبعد وفاة النبي صلى الله عليه وسلم ما فعله الخليفة ليست أفعالاً تعسفية بل اجتهادات دينية، وهذه الأفعال التي تعكس التجربة لسنة الرسول صلى الله عليه وسلم. في هذه الجهة من الأهمية بمكان أن ينجز أبو بكر خلافته والنتائج التي وصل إليها حول أفعاله. من المهم جداً أن يعكس أسلوب النبي صلى الله عليه وسلم في جوهر السنة النبوية.

من وجهة النظر المذكورة أعلاه، ما فعله في خلافته يثير الفضول والبحث من حيث حديث الرسول صلى الله عليه وسلم. ما هو نهج الخليفة الذي كان له مسؤولية مهمة في حفظ القرآن؟ وإخباره بوفاة الرسول صلى الله عليه وسلم في الحديث؟ ما هو موقفه في الحديث وحل المشكلات في الفترة التي ظهر فيها القرآن في المقدمة؟ فبعد وفاة النبي صلى الله عليه وسلم هل يعني اختفاء السلطة النبوية التي تؤكد أو تنفي المعلومات عنه، في هذه الحالة ماذا فعل الخليفة لمنع الإساءة في الفهم؟ ما هو نهج الخليفة في رواية الحديث؟ قد يظن أو يفهم البعض أنه معادي لرواية الحديث، فما عدد روايته؟ لماذا لم يرد ذكره عند الكثيرين من أصحاب الحديث؟

علم الحديث في الفترة الأولى هو غير واضح نسبياً بسبب الإمكانيات المحدودة للوصول إلى الموارد العلمية. هناك دراسات كثيرة عن فترة سيدنا عمر ثم أجريت على أسماء مثل سيدنا علي وبعض الأسماء من الكثيرين بمصادر كثيرة، لم تتمكن هذه الدراسات من تحديد دراسة تقييم موقف سيدنا أبي بكر في الحديث، حيث جاء هذا البحث حول هذا الباب. خاصة في فترة خلافة أبي بكر فإن القرارات التي اتخذها في الروايات المتعلقة بالحديث تكشف عن موقفه

في الحديث ومع ذلك قمت في هذا البحث بفحص هذه المسألة الحديثية من مصادرها. بالإضافة إلى ذلك يمكن الوقوف على رؤيته التي تكافئ القضايا التي تم تحديد مساهمته فيها (الحياة العملية) فسيدنا أبي بكر في الحديث سوف يسهم مساهمة مهمة في تأسيس علم الحديث كغيره من العلوم.

بالإضافة إلى قبول القرآن الكريم مصدر رئيسي، تقدم أبو بكر الحديث في القضايا التي لم يتمكن فيها من إيجاد حل من القرآن. في هذه الحالة (قبول الحديث) لم يشعر الخليفة بأي شك أو قلق في الرواية التي عرفها أو سمعها عن القضايا التي طبقها في الحديث. ومع ذلك عندما واجه الشائعات التي لم يعرفها، لم يقبل على ضوء الإشاعة التي سمعها فقام بتطبيقها على العوامل الخارجية لتأكيد ما هو مشهور عنه. فيجب فصل حب أبي بكر إلى النبي صلى الله عليه وسلم عن قبوله لرواية الحديث. إن تقييم موقف سيدنا أبي بكر فيما يتعلق بالحديث باعتباره نتاجاً للحب في كل مرة يؤدي بنا إلى إساءة الفهم في نهجه عن الحديث.

ليس من الممارسة العامة أن يطلب أبو بكر الشهود في قبول الحديث. وضح أبو بكر أنه لا يجب أن يعامل بشكل ترتيبي في قبول الحديث أو قبوله بسؤال الشاهد. وإنه ينبغي اتخاذ موقف فضولي ونقدي يمكن موقفه كنقطة بداية في تحرير القيمة الصحيحة للحديث الذي استمر لعدة قرون.

احتياط أبي بكر في رواية الحديث ليس مانعاً لرواية الحديث. كان أبو بكر ضداً في رواية الحديث عندما يسمع رواية لا يعرفها أو يفسرها بشكل مختلف ويكون لديه عقبة أمام السرد. هذه الطريقة هي نوع من التحرير الصحي ظروف دورها. بالإضافة إلى ذلك وجه الناس إلى القرآن بمسؤولية وظيفته فيما يتعلق بمحافظته القرآن وإبلاغه. حسب الرواية، سيدنا أبو بكر حاول تدوين الحديث بشكل مصغر، ثم ندم وأحرق ما كتبه، هذه الرواية لم تذكر في مصادر القديمة والصحيحة ثم اتخذ بعض المتقدين القرارات المهمة التي من شأنها أن تؤثر سلباً على سلامة هذا السرد.

ثم هناك فرق بين المصادر في عدد الرواية لأبي بكر. إن تحرير أسباب هذه الاختلافات هي موضع دراسة منفصلة. ومتوسطة القيمة والتي يمكن الوصول إليها في هذا المصدر هي بضعة أرقام أو أكثر من ١٤٠ رقم. سيدنا أبو بكر بالنظر إلى العلاقة مع النبي صلى الله عليه وسلم هناك توقع بأن روايته أكثر، ومع ذلك فإن هذا الرقم الذي عبرنا عنه لا يلبي التوقعات المذكورة.

عندما نأخذ بعين الاعتبار العوامل المؤثرة على عدد الرواية التي تخص أبا بكر، يمكننا أن نذكر أسباب انخفاض روايته على النحو التالي: يفضل كان أبو بكر يتوخى الحذر في رواية الحديث، هذا التحذير الذي نراه فيه ليس بسبب قلق شخصي، يهدف إلى خلق صورة دقيقة في رواية الحديث لمن جاء بعده. إن سيدنا أبا بكر بعد وفاة النبي صلى الله عليه وسلم كان مشغولاً للغاية بسبب واجبه كخليفة، حيث كان هناك القليل من الوقت للجلوس والتحديث (فخلافته سنتين وأربعة أشهر) لا يمكن سرد الكثير من الأحاديث خلال هذا الوقت. قصر حياته بعد النبي صلى الله عليه وسلم؛ فالصحابه يروون أحاديث كثيرة بالنظر إلى فترة حياتهم بعد النبي، فإن الوضع الذي نريد أن نعبر عنه سيتم فهمه بشكل أفضل فيما بعد. كذلك كلما ابتعدنا عن فترة النبي صلى الله عليه وسلم لم تكن هناك حاجة للشائعات لأن آثار النبي صلى الله عليه وسلم كانت معروفة لدى البشر وكانت التجارب جديدة. ونتيجة لذلك سبب انخفاض روايات أبي بكر ليس ضد التحديث .

الكلمات المفتاحية: الحديث، سيدنا أبو بكر، رواية، صحة، احتياط.

Giriş

Hiz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) kişiliği ve üstlendiği halifelik vazifesi onu İslâmî ilimler açısından önemli bir hale getirmiştir. Ayrıca Hiz. Peygamber ile olan beraberliğinin neredeyse bir ömür sürmesi onu, sünnet ve hadis bilgisi açısından önemli bir konumda tutmaktadır. Bu açıdan hilafetinde gerçekleşen icraatların, uygulamalarındaki sistematiiğin tespit edilmesi çok önemlidir. Hadisi, kaynağı olan Hiz. Peygamber'e yakın dönemlerde ele almak, Hiz. Ebû Bekir ile ilgili çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Bilindiği gibi hadis usulüne dair ilkeler zamanla şekillenerek, sistematik hale gelmiştir. Bu oluşum yüzyıllar boyu devam edip zenginleşmiştir. Hiz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde hadis ilmine dair izler bularak, bu izlerin bahsettiğimiz sistematik içindeki karşılığını görmek, hadis ilmine önemli katkılar sunacaktır. Bu amaçla Hiz. Ebû Bekir'in iki yıllık hilafeti döneminde hadise dair neler yaptığını, hadise karşı tavrının ne olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

1. Hadise Müracaatı

Bu başlıktan kastımız Hiz. Ebû Bekir'in kendi hüküm ve içtihatlarında Hiz. Peygamber'e ait söz ve uygulamaları hüccet olarak kullanmasıdır. Hiz. Ebû Bekir problemleri çözerken Hiz. Peygamber'in sünnetine ciddi bir bağlılık göstermiştir. Bununla ilgili şu örnekleri verebiliriz.

1.1. Halife Kureyş'tendir Rivayeti

Hiz. Peygamber'in vefatından hemen sonra Müslümanların karşılaştıkları ilk sorun, halife seçimi için Ensâr'ın Benî Sâide'nin gölgeleğinde bir araya gelmesidir. Bu toplantıya Hiz. Ebû Bekir sonradan dâhil olmuş, bir konuşma yaparak halifeliğin Muhacir'in hakkı olduğunu ifade etmiştir.¹ Onun bu konuşmasında kullandığı delillerden biri de halifenin Kureyş'ten olması gerektiğini ifade eden rivayettir.

Halifenin Kureyş'ten olması gerektiği anlamında birçok rivayet bulmak mümkündür.² Ancak böyle bir rivayetin Hiz. Peygamber tarafından ifade edilip edilmediği ile ilgili birtakım tartışmalar

---

¹ Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 4/308.

² Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmühsin (Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999), 3/462; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1989), 6/402; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavut - Adil Raşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 8/446; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000), "Siyer", 78; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Ahkâm", 2; Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1412/1991), "İmâre", 4; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, thk. Hasan Selim Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mun li't-Turas, 1989), 3/462;

yapılmaktadır.³ Biz bu tartışmalara girmeden Hz. Ebû Bekir'in bu hadisi referans olarak kullandığı rivayetleri nakledeceğiz.

Halife seçiminde yaşananları en ayrıntılı şekilde rivayet eden müellif Vâkidî'dir (ö. 207/823). Onun verdiği bilgilere göre Hz. Ebû Bekir'in hilafet tartışmalarında "halife Kureyş'tendir" hadisiyle ihticâc edilmiştir. Ancak bu hadisi söyleyen Hz. Ebû Bekir değil, Ma'n b. Adî'dir (ö. 12/633). O, konuyla ilgili tartışmaların kızıştığı anda söz alarak şunları söylemiştir: "Ey Muhacirler! Bize göre Allah'ın kulları arasında sizden daha azizi yoktur. Hz. Peygamber bu konuda imamlar Kureyş'tendir demiştir." Ma'n b. Adî'nin bu sözlerinden sonra Beşir b. Ensârî de onu destekleyecek şu ifadelerde bulunmuştur: "Evet, gerçekten biz de bu sözü Hz. Peygamber'den duyduk." Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Beşîr'e hitaben "Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun, Allah sana İslâm'dan büyük bir hayır nasip etsin"⁴ demiştir.

Diğer bir rivayette Hz. Ebû Bekir bu hadisi direk Hz. Peygamber'den duyduğunu bildirmiştir. Ayrıca kendisiyle beraber bu hadisi Hz. Peygamber'den işiten birini de şahit göstermiştir. Konuyla ilgili varid olan nakle göre Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın şu rivayeti ile söze başlamıştır: "İnsanlar bir tarafa yönelip gitse, Ensâr bir tarafa yönelip gitse ben Ensâr'ın yöneldiği tarafa yönelirim." Hz. Ebû Bekir bu ifadeleri kullandıktan sonra Sa'd b. Ubâde'ye (ö. 14/635) dönerek: "Ey Sa'd! Senin de bulunduğun bir yerde Rasûlullah şöyle demişti: Kureyş bu işin velileridir. İnsanların iyileri Kureyş'in iyilerine, insanların kötülere de Kureyş'in kötülerine tâbidir." Bunun üzerine Sa'd: "Evet doğru söyledin biz vüzerâyız siz ümerasınız" demiştir.⁵

Konuyla ilgili diğer bir rivayette Muhammed b. İshâk b. Yesar, (ö. 150/768) biat günü Hz. Ebû Bekir'in Ensâr'a şu şekilde hitap ettiğini nakletmiştir: "Allah'a itaat ettikleri ve onun yolundan gittikleri müddetçe bu iş Kureyş'indir. Bu husus size Hz. Peygamber'den ulaşmış veya onu bizzat Hz. Peygamber'den duymuşsunuzdur. Anlaşmazlığa düşmeyiniz, aksi takdirde dağılıp gücünüzü kaybedersiniz. Sabrediniz Allah sabredenlerle beraberdir. Biz ümerâyız, sizler ise vüzerâsınız ve din kardeşimizsiniz, dinde bizim yardımcılarımızsınız."⁶

Buradaki anlatıma göre, halifenin Kureyş'ten olduğunu ifade eden hadis, insanların geneli tarafından bilinen bir husustur. Hz. Ebû Bekir bu malum rivayeti delil getirmiş, Ensar da bu duruma rıza göstermiştir.

³ Hz. Ebû Bekir'in bu rivayeti kullanmadığı ile ilgili görüş için bk. Ali Bakkal, "Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir Hadisinin Rolü Üzerine", *İstem* 3/6 (2005), 87-104. Bu rivayetin aslının olmadığına dair görüş için bk. Mehmet Said Hatiboğlu, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureyşliliği", *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 23 (1978), 121-213; İsrâfil Balcı, "İmamlar Kureyş'tendir İddiasının Kritiği" *Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 40 (2016), 7-32.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkidî, *Kitâbu'r-ridde mea nebze min fütûhi'l-Irak*, thk. Yahyâ el Caburî (Beyrût: Dâru Ğarbi'l-İslâmî, 1410/1990), 41.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/199; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Hüsameddin el-Kudusî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1414/1994), 5/191.

⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye 1424/2003), 8/246.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hz. Ebû Bekir'in halifelğinde bu rivayeti referans olarak kullanması ihtilaflı bir husustur. Bu konuyla ilgili dipnotta ifade ettiğimiz makalelerde bu rivayetler için önemli eleştiriler yer almaktadır. İlgili tartışmaları burada ifade etmek çalışmamızı ciddi anlamda uzatacağı ve konuyu mecrasından çıkaracağı için bu hususun ayrıntılarına girmeyeceğiz. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken şöyle bir durum söz konusudur: Halifenin Kureyş'ten olması anlamında çok sayıda rivayet vardır.⁷ Hatta bazı kaynaklar bu rivayetleri mütevatir olarak değerlendirmiştir.⁸ Halifelik ile ilgili tartışmaların yaşandığı bir ortamda, bu rivayetlerin Hz. Ebû Bekir tarafından kullanıldığını düşünmek, bizim ifade ettiğimiz rivayetlere güç kazandırmaktadır. Bu düşünce, ilgili rivayetleri bu başlık altında değerlendirmemize sebep olmuştur.

1.2. Peygamberlerin Defni Rivayeti

Hz. Ebû Bekir biat aldıktan sonra Hz. Peygamber'in defin işlerinin tamamlanmasında ashaba yardımcı olmuştur. O, Hz. Peygamber'in nereye defnedileceği ile ilgili ihtilâf yaşayan insanlara bir hadis aktararak kabrin yerini belirlemiştir.

Konuyla ilgili rivayetler İmam Mâlik (ö. 179/795),⁹ İshâk b. Râhûye (ö. 238/853),¹⁰ Tirmizî (ö. 279/892),¹¹ İbn Mâce (ö. 273/887)¹² gibi musanniflerin eserlerinde zikredilmiştir. İlgili rivayetlerin bütününde, yaşanan hadise aynı manaya gelen, birbirine yakın ifadelerle nakledilmiştir. Rivayetlerdeki ortak vurguda, Hz. Peygamber'in mezarının yeri ile ilgili farklı fikirler ifade edilmiş, Hz. Ebû Bekir bu tartışmaya sonradan dâhil olmuş ve konuyla ilgili işittiği bir hadisi aktarmıştır. Bu hadis peygamberlerin vefat ettikleri yerde defnedileceğini ifade etmektedir. Bunun üzerine tartışmalar son bulmuş ve Hz. Peygamber'in vefat ettiği yatağın altı kazılarak Hz. Peygamber oraya defnedilmiştir. Hz. Ebû Bekir bu olayda da bildiği bir hadisi delil olarak kullanmış ve meseleyi çözüme kavuşturmuştur.

⁷ Bu kaynakların bir kısmını 2 numaralı dipnotta ifade ettik. Konuyla ilgili rivayetlerin değerlendirmesini yapan Elbânî, rivayetlerin sahih olduğu kanaatindedir. O, ilgili rivayetin tüm tariklerini zikreder ve rical ile ilgili değerlendirmelerde bulunur. Rivayetlerle ilgili yapılan önemli değerlendirmeleri de ifade eder. Bu değerlendirme için bk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *İrvâ'u'l-ğâlîl fi tahrîci ehâdisi menâ'ri's-sebil* (Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1405/1985), 2/298-300.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî'l-Feyz el-Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadisi'l-mütevâtir*, thk. Şeref Hicâzî (Mısır: Dâru'l-Kütübi's-Selefiyye, 1983), 159.

⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1406/1985), "Cenâiz", 27.

¹⁰ Ebû Ya'kub İshâk b. İbrâhîm (Râhûye) b. Mahled, *Müsned*, thk. Abdulfafur b. Abdul Hak (Medine: Dâru'l-Îmân, 1412/1991), 3/739.

¹¹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşar Avad Maruf (Beyrut, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1405/1998), "Cenâiz", 33.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd ibn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Kahire: Dâru İhyâi Kütübü'l-Arabî), "Cenâiz", 65.

1.3. Peygamberlerin Mirası Rivayeti

Hz. Peygamber'in Hayber'i fethetmesinin ardından Fedek Yahûdileri'nin kalbini bir korku sarmıştır. Onlar topraklarının yarısını Resûlullah'a bırakmak şartıyla musâlaha teklifinde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber bu anlaşmayı kabul etmiş, ele geçen toprakları mücahitler arasında taksim etmeyerek kendi tasarrufuna almıştır.¹³ Hz. Fâtıma (ö. 11/632) babasının vefatından sonra, bahsi geçen mirası almak için halife Ebû Bekir'in yanına gitmiş, ancak o, “*Biz Peygamberler mirasçı bırakmayız*” hadisi ile ihticâc ederek, Hz. Fatıma'ya bir şey vermemiştir.¹⁴

Konuyla ilgili Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde geçen diğer bir rivayette Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir'in yanına gitmemiş, ancak bir aracı göndermiştir. Fakat sonuçta alınan cevap aynı mahiyette olmuştur.¹⁵

Burada ifade ettiğimiz rivayetlerin dışında, bazı lafız farklılıklarıyla beraber aynı anlama gelen birçok rivayet bulmak mümkündür.¹⁶ Bunların hepsini ifade etmeye gerek duymadan, ilgili rivayetlerin bütününe bakarak şunları söyleyebiliriz: Hz. Peygamber'in kızı, babasının vefatı üzerine, babasından kalan mirası almak için bir bekleyiş içine girmiş, halifeye aracılar göndererek miras talep etmiştir. Talebin karşılık bulmaması üzerine kendisi Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek babasından kalanları istemiştir. Hz. Ebû Bekir'in burada güç bir durumla karşılaştığını ifade etmeliyiz. Çünkü babasından kalanları talep eden her evlat gibi Hz. Fatıma da miras talep etmiştir. Ancak burada talep eden Hz. Peygamber'in kızı olması yönüyle geri çevrilmemesi gereken biridir. Ayrıca burada sergilenecek tavır birtakım küskünlüklere ve huzursuzluklara sebep olabilecektir. Hz. Ebu Bekir buna rağmen miras vermeyerek bu talebi geri çevirmiştir. O, “*peygamberler geride miras bırakmazlar*” hadisini içinde bulunduğu müşkül durumda hüccet olarak kullanmıştır. Bu olay kendi aleyhine bir tutum geliştirebilecek olsa da hadisle amel etmekten vaz geçmemiştir. Hz. Peygamber'e bağlılığı ve sevgisiyle tanınan Hz. Ebû Bekir'in bu şekilde karar vermesi, onun sünneti hüccet kabul etmek ve onunla amel etmek konusundaki hassasiyetini göstermektedir.

1.4. Nineye Miras Rivayeti

Hz. Ebû Bekir'in sünnete müracaatıyla ilgili diğer bir husus nineye mirastan pay verirken, kendisinin bilmediği, ashâptan birinin söylediği bir hadisle amel etmesidir. İlerleyen başlıklarda, farklı bir yönüyle alacağımız bu rivayet, Hz. Ebû Bekir'in istinbat metodunu ortaya koymaktadır. O, sorun çözümünde önce Kur'ân'a müracaat etmiş, ancak bir çözüm bulamayınca hadise başvurmuştur.

¹³ İbn Hişâm, *Siret*, 3/301; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2014), “el- Harâc ve'l-İmâre”, 19.

¹⁴ Buhârî, “Ferâiz”, 3.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/222.

¹⁶ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemâm b. Nâfi' es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1403/1996), 5/471; Müslim, “Cihad”, 52; Ebû Dâvûd, “el- Harâc ve'l-İmâre” 19; Tirmizî, “Siyer”, 44.

İlgili rivayet Kabîsa (ö. 86/705) kanalıyla şu şekilde nakledilmiştir: “Hz. Ebû Bekir'e bir nine geldi ve mirastaki kendi payını sordu. Ebû Bekir ona senin için Allah'ın kitabında belirtilmiş bir hisse yoktur. Resûlullah'ın sünnetinde de bir şey verildiğini bilmiyorum. Ben bu meseleyi insanlardan sorup öğreninceye kadar sen dön, bekle dedi. Hz. Ebû Bekir konuyu insanlara sorduğunda, Muğîre b. Şu'be (ö. 50/670) Rasûlullah'a bir nine geldiğinde ona altıda bir verdi dedi. Hz. Ebû Bekir, Muğîre'ye yanında kimse var mıydı dedi? Muhammed b. Mesleme (ö. 43/663) ayağa kalktı ve Muğîre'nin dediklerini tekrar ederek şahitlik etti.”¹⁷

Bu rivayet bazı lafız farklılıklarıyla beraber başka kaynaklarda da geçmektedir.¹⁸ Bu rivayetlerin tümünde ortak vurgu, Hz. Ebû Bekir'in hükmünü bilmediği bir konuda ashâbın işittiği bir hadisi delil kabullenmesi ve onunla amel etmesidir.

Buraya kadar başlık açarak ifade ettiğimiz rivayetlerin dışında, bizi destekleyecek rivayetleri arttırmak mümkündür. Ancak burada delil arayışının konu edildiği meşhur vakaları gözler önüne serdik. Böylece Hz. Ebû Bekir'in ihtiyaç anında hadise müracaat ettiğini ve onunla amel ettiğini ortaya koyduk.

Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'e olan sevgisini, onun sünneti delil kabullenmesinden ayırmak gerekmektedir. Hz. Ebû Bekir'in hadis ile ilgili sergilediği tutumları, her defasında bir sevgi ürünü olarak değerlendirmek, onun hadis ile ilgili yaklaşımını yanlış anlamamıza sebep olacaktır. Mesela Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Üsâme ordusunu -kendisinin merkezde güce ihtiyacı olduğu halde- cihada göndermesi ve komutanı değiştirmek isteyenlere karşı ısrarla, “Hz. Peygamber'in görevlendirdiği komutanı değiştirmeyeceğim” demesi bir anlamda Hz. Peygamber'e bağlılık ve sevgi olarak düşünülebilir.¹⁹ Ama nineye mirastan pay verirken veya miras isteyen Hz. Fâtıma'ya pay vermezken, bu durumu sadece Peygamber sevgisi olarak değerlendirmek, çok doğru olmayacaktır. Buradaki yaklaşım ve hareket tarzı sadece sevgiden kaynaklansaydı Hz. Ebû Bekir son derece düşkün olduğu ve çok sevdiği Resûlullah'ın kızı Fatıma'yı üzmez, onu hayatının sonuna kadar küstürmezdi.²⁰ Bilakis ona mirastan istediğini vererek kırgınlıklara engel olurdu.

2. Hadisi Kabulde Şâhit İstemesi

Hadis ilminin temel ilkelerinden olan, sahihi sakimden ayırma gayreti, hadis ilminin ortaya çıkışından başlayarak tüm teşekkül basamaklarında varlığını etkin olarak göstermektedir. Bu başlıkta ele alacağımız konu, hadisin sıhhat değerini tespit etme geleneğinde atılmış ilk adımlardan biridir.

¹⁷ İmam Mâlik, “Feraiz”, 4.

¹⁸ Abdurrezzak, *Musannef*, 2/513; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/493; Tirmizî, “Feraiz”, 10; İbn Mâce, “Feraiz”, 4; 10; Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü'l-Matbu'atu'l-İslamî, 1406/1986), “Feraiz”, 12.

¹⁹ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebû'l-Fûad Abdullah (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye, 1407/1987), 2/317.

²⁰ Buhârî, “Ferâiz”, 3.

Konunun üzerinde şekillendiği rivayet, bir önceki başlıkta farklı bir yönüyle ele aldığımız “nineye miras” rivayetinin devamında geçmektedir.

Hadis bir önceki başlıkta ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği için burada üzerinde duracağımız hususu merkeze alarak rivayeti mücmel bir şekilde ifade edeceğiz. Mirastaki payını soran yaşlı kadına Hz. Ebû Bekir bir cevap bulamamış ve durumu sahabeye açmıştır. Resûlüllah'ın nineye altıda bir oranında pay verdiğini söyleyen Muğire'ye, yanında kimse var mıydı diye şahit sormuş, Muhammed b. Mesleme de ayağa kalkarak Muğire'ye şahitlik etmiştir.”²¹

Bu rivayeti değerlendirmek ve sağlıklı sonuçlar çıkarmak Hz. Ebû Bekir'in hadisi kabul veya ret anlayışında önemli ipuçları verecektir. Ancak böyle bir sonuç için öncelikle şu sorulara cevap bulmak gerekir. Hz. Ebû Bekir'in şâhit isteme uygulaması genel bir tavır mıdır? Bu konunun başka örnekleri var mıdır? Şâhit getirme talebine muhatap olan Muğire'nin güvenilirliğini zedeleyecek herhangi bir durum söz konusu mudur?

Yukarıdaki sorulara cevap bulmak için Hz. Ebû Bekir'in hayatına ve rivayetlerle ilgili yaklaşımına baktığımızda, onun hadis duyduğunda şâhit istediği ikinci bir olaya rastlayamıyoruz. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in hadise müracaatı başlığında ifade ettiğimiz gibi, birçok zaman hadisle ilgili delil getiren Hz. Ebû Bekir, her defasında kendi ifade ettiği rivayete birilerini şâhit tutmamıştır.

Şâhit isteme uygulaması, Hz. Ebû Bekir'in Kur'ân'ı cem faaliyetinde görülmektedir. Nitekim Hz. Ebû Bekir Kur'ân'ın cem edilmesine karar vererek Zeyd'i görevlendirmiş, getirilen ayetlere şâhit isteyerek bu vazifeyi icra etmesini istemiştir.²² Ancak burada birtakım problemler mevcuttur. Kur'ân'ın cemi ile ilgili rivayetlerde yeterince ayrıntı yoktur. Bu rivayetlerden sadece birinde şahit talebi ifade edilmektedir.²³ Konuyla ilgili bilgi veren neredeyse bütün kaynaklarda zikredilen bu rivayet İbn Ebî Dâvûd'un (ö. 316/929) *el-Mesâhif*'inde geçmektedir.²⁴ Bu rivayetle ilgili yapılan sıhhat değerlendirmeleri, ciddi sıhhat problemlerinin varlığına işaret etmektedir. “Rivayet munkatıdır, ayrıca rivayeti aktaran râvilerden İbn Ebî'z-Zinâd (ö. 130/748) müdellis bir râvidir. İlgili rivayeti de mu'an'an olarak zikretmiştir. Bu yönüyle hadis, zayıf hadislerin çeşitlerinden müdelles kategorisine girmektedir. Yine ilgili rivayetin metni de aynı olayı konu edinen sahih rivayetlerin metinlerinden muhalif unsur içermektedir. Bu itibarla zayıf hadisin sahih hadis ile tearuzu söz konusu olmaktadır. Bu durum ise ilgili rivayetin hadis usulüne göre münker olarak nitelendirilmesine sebep olur.”²⁵

²¹ İmam Mâlik, “Ferâiz”, 4; Abdürrezzâk, *Musannef*, 10/274; Ebû Dâvûd, “Ferâiz”, 5; İbn Mâce, “Ferâiz”, 4.

²² Ebû'l Fidâ İsmâîl b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *Fedâilü'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1416/1999), 59; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû Fadl (Kahire: el-Heyetü'l- Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, 1394/1974), 1/205.

²³ Ebî Bekir Abdullâh b. Süleymân b. Eşas es-Sicistanî el-Hanbelî (ibn Ebî Davûd) *Kitabu'l-mesâhif*, thk. Muhibbuddin Abdu's-Sübhan Vaiz (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 1423/2006), 1/157.

²⁴ Abdulvahap Özsoy, "Hz. Ebû Bekir Dönemi Kur'ân'ın Cem Faaliyetinde İki Şâhit İstenmesiyle Alakalı Rivayetin Kaynak Değeri", *Atatürk Ünv İlahiyat Fak. Dergisi* 43 (2015), 104-138.

²⁵ Özsoy, "Kur'ân'ın Cem Faaliyetinde İki Şâhit İstenmesi", 132.

Kur'ân'ın cem faaliyetinde şahit talebinin sahih olmadığı tespitini yaptıktan sonra. Hz. Ebû Bekir'in hadisi kabulde şahit talebinin genel bir uygulama olmadığını ifade edebiliriz. Bu durumda o neden şahit istemiştir? Muğîre için şaibeli bir durum mu söz konusudur? Muğîre ile ilgili bu sorgulamayı yaparken amacımız şahit talebinin nedenlerini tespit etme adına o dönemin şartlarını ortaya koymaktır.

Sakîf kabilesine mensup olan Muğîre Hendek yıllarında iman etmiştir. Hudeybiye Anlaşması'nda Hz. Peygamber'i korumak için onun yanında yer almıştır. Hatta bu anlaşma sırasında Hz. Peygamber'e yaklaşıp onun sakallarına dokunan amcası Urve b. Mes'ûd'a (ö. 9/630) elini çekmesini söyleyerek, kolunu koparacağı tehdidinde bulunmuştur.²⁶ Onun hakkında yapılan en ilginç tespit "Arabın dört dehasından biri" olduğu şeklindeki değerlendirmedir. Her sıkıntıda pratik bir çözüm bulmak onun belirgin bir özelliği olarak anlatılmaktadır. Hz. Ömer (ö. 23/644) döneminde Basra'ya vali olarak tayin edilmiş, ancak zina suçlamasından dolayı bu görevden azledilmiştir. Yemâme Harbi'ne ve Şam'ın fethine katılmış, Yermük'te bir gözünü kaybetmiş, Kadisiye ve Nihavend'de bulunmuştur. H. 50 yılında Kûfe'de vefat etmiştir.²⁷

Muğîre ile ilgili bu bilgilerden sonra, onu töhmet altında bırakıp ondan rivayette şahit talep etmeyi gerektirecek bir durumla karşılaşmadık. Ancak Hz. Ömer döneminde kendisine isnad edilen zina suçundan dolayı valilik görevinden azledilmesi gibi bir durum söz konusudur. Ne var ki bu olay Hz. Ebû Bekir'den sonra yaşanmış ve suç Muğîre'nin aleyhine ispat edilememiştir. Bu yönüyle de Hz. Ebû Bekir tarafından kınanacak, sözünün doğruluğu için şahit talep edilecek bir durum arz etmemektedir.

Bu durumda onun şahit talebini farklı bir yaklaşımla ele almamız gerekmektedir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber ile en çok zaman geçiren, onun hayatındaki birçok olaya ve ayrıntıya şahitlik eden bir insandır. Hz. Peygamber'in hayatında kendisinin duymayıp da başkasının duyduğu bir olaya karşı tepkisi, elbette ki hemen teslimiyetçi bir duruş olmayacak, olaydaki yaşanmışlıklar ve ifadeler için takviye edici unsurlar arayacaktır. Bir de rivayetin içinde mirastan hak almak ve bu hakkın oranlarını belirleyen, unutulmaya veya yanlış hatırlamaya müsait, rakamsal ifadeler olunca şahit istenmesi kaçınılmaz bir gereklilik halini almıştır.

Onun şahit talebini sadece rical tenkidi olarak değerlendirmek de yanlış olacaktır. Çünkü o dönemde hadis aktaran kişiler sınırlıydı ve o bunların ehliyeti ile ilgili bir yeterli bir kanaate sahipti. "Hz. Ebû Bekir hadis rivayeti açısından sahâbîlerin en bilginlerindendi ve bir alıcı olmaktan ziyade hadis dağıtıcısı konumundaydı."²⁸ Bu durumda rivayetleri kabul için şahit talebine ihtiyaç duymadığı

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebir*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-İlmî, 1410/1990), 5/175

²⁷ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahabe* (Beyrut: Dâru İbn Hazm,1433/2012), 1162.

²⁸ Abdulvahap Özsoy, *Hadis Tenkidi Sahabe ve Tabiün Dönemi* (İstanbul: Beka Yayıncılık,2016), 109.

söylenbilir. Dolayısıyla onun buradaki uygulaması başka mesajlar içermektedir: Hz. Ebû Bekir'in, sonradan gelenlere yol göstermek düşüncesiyle, birtakım uygulamaları bilinçli yaptığını söylemek yanlış olmaz. Böyle bir sonucu özellikle onun ilk halife olmasından, yeni açılacak bir yolun başında bulunmasından çıkarabiliriz. Bu durumda özellikle Hz. Peygamber'den nakledilen sözlere karşı takınılacak tavır önemlidir. Hz. Ebû Bekir, hadisi kabulde sergilediği bu tavırla insanlara ancak bildikleri ve emin oldukları olayları rivayet veya kabul etmelerini tavsiye etmiştir. O, bunu sadece kendi şahsında gerçekleştirmemiş, insanlara rivayet edilenler konusunda bilinçli ve uyanık olmak gerektiğini bir uygulama ile göstermiştir. Onun bu tutumunun etkisini ondan sonra halife olan Hz. Ömer'de görmek mümkündür. Hz. Ömer ve Ebû Mûsâ el-Eş'ari (ö. 42/663) arasında yaşanan, eve girerken izin almak mevzusunda, Hz. Ömer'in sergilediği tavır, Hz. Ebû Bekir'in yaptığının neredeyse birebir aynısıdır. Bu olayda Hz. Ömer, daha önceden bilmediği bir hadisi Ebû Mûsâ'dan işitince ondan ısrarla şahit istemiştir.²⁹

Sonuç olarak, Hz. Ebû Bekir'in hadis kabulünde şahit istemesi, genel bir uygulama değildir. Hz. Ebû Bekir şahit istemekle hadisi rivayet veya kabul etmede gevşek davranılmaması gerektiğini, sorgulayıcı ve tenkitçi bir tutum sergilenmesi gerektiğini örneklendirmiştir. Onun bu tutumu yüzyıllar boyu devam eden hadisin sıhhat değerini tespit etme faaliyetlerinde bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bundan dolayı bazı âlimler, münekkitlerden söz ederken, ilk tabakada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi bazı sahabileri zikretmiştir.³⁰

3. Hadis Sahifesi Oluşturması

Hadislerin yazılması ve tedvini konusunda Hz. Ebû Bekir'e ait küçük çaplı, şahsi bir teşebbüsün varlığından bahsedilmektedir. Konuyla ilgili rivayeti ifade etmeden önce şunu belirtmeliyiz ki, bu rivayetin kaynağına ulaşmak için yaptığımız araştırmalar, rivayetin erken döneme ait bir kaynaklarda geçmediğini göstermektedir. İlgili rivayetin geçtiği en eski kaynak Muhibbüddin et-Taberî'nin (ö. 694/1295) yazmış olduğu *er-Riyazü'n-nadire fî fezâilil-aşere* isimli eserdir. Zehebî (ö. 748/1348) bu rivayeti Hâkim'in naklettiğini söyleyerek eserinde kullanmıştır. Hz. Aişe'nin anlattığı rivayet şu şekildedir: “*Babam, Hz. Peygamber'in hadislerinden beş yüz kadarını topladı. Bir gece uykusu kaçtı, yatağında dönüp durdu. Bu bana üzüntü verdi. Rahatsız mı oldun, niçin böyle yapıyorsun? diye sordum. Ertesi sabah, yanında olan hadis kitabını bana getir dedi. Alıp getirdim, ateş istedi ve onu yaktı. Onu ne için yaktın dedim, söyle cevap verdi: Bu kitap yanımdayken ölmek istemiyorum. Bu kitabın içindeki bilgileri itimat ettiğim kişilerden duymama rağmen, onların aslı gibi olmamasından ve bu haliyle rivayet edilmesinden korkuyorum.*”

31

²⁹ Buhârî, “İ'tisam”, 13.

³⁰ Fikret Özçelik, *Hadis Usûlünde Râvi Değerlendirme Metodu -İbn Ebî Hâtim Örneği-* (İstanbul: Nida Akademi, 2020), 34.

³¹ Ebû'l-Abbas Muhibbüddin Ahmed b. Abdillâh et-Taberî el-Mekkî, *er-Riyazü'n-nadire fî menâkibi'l-aşere*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye), 1/199. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Tezkiretü'l-huffâz* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1419/1998), 1/11.

Bu rivayete yapılan bir ziyadede Hz Ebû Bekir'in farklı endişeler taşıdığı ifade edilir. Baş tarafı itibariyle aynı anlamdaki rivayetin sonunda Hz. Ebû Bekir endişelerini şöyle ifade eder: “Benim bilmediğim bir hadis vardır ve Hz. Peygamber bunu söylemiş olsaydı Ebû Bekir'in de bundan haberi olması gerekirdi denilebilir. Ben size bir hadisi naklederim ama bu hadisi tam olarak bildiğimden emin olamam.”³²

Bu rivayet, hadislerin sahabe döneminde yazıya geçirilmesi ve tedvin edilmesiyle ilgili önemli veriler sunabilir. Ayrıca sonradan yakılmasından hareketle, Hz. Ebû Bekir'in hadis kitabetine yaklaşımını da ortaya koyabilir. Ancak rivayetin sıhhati ile ilgili problemler sağlıklı tespitlere imkân vermemektedir.

Bu rivayetle ilgili sıhhat değerlendirmesi yapan Müttaki el- Hindî (ö. 975/1567) rivayetin garib olduğunu, senedde ismi geçen Ali b. Sâlih'in tanınan bir isim olmadığını ifade eder. Ayrıca müellif, Süyûtî'ye (ö. 911/1505) ait şu tespitleri ifade etmiştir: “Hz. Ebû Bekir bizzat Hz. Peygamber'den işitmediğini toplamış ve onu kendisinden bazı sahâbîler nakletmiştir. Nineye miras hadisi de bu şekilde olmuştur. Hz. Ebû Bekir'in Hz. Peygamber'den işitmeyip de topladığı hadislerin sayısı 500'den fazla değildir. Çünkü o birçok hadisi biliyordu.”³³

Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in hadis tedvinine bakışlarını değerlendiren Mutlu Gül ve Hüseyin Kahraman, ilgili çalışmalarında mezkûr rivayeti değerlendirirken sıhhat durumuna dair ciddi problemlerden bahsederler. Ayrıca bu rivayeti tedvînin başlangıcı olarak göstermenin yanlışlığına dikkat çekerler.³⁴ Mustafa el- A'zamî de bu rivayetle ilgili değerlendirmelerde bulunurken onun zayıflığına dikkat çeker.³⁵

Bu rivayet için zayıf tespiti yapılmakla beraber, bazı eserlerde özellikle sahâbenin hadis yazdığını ispat etme bahislerinde bu rivayetin kullanıldığını görmekteyiz. Bu kullanım bizim de bu rivayetle ilgili başlık açmamızın esas nedenidir. Muhammed Hamîdullah “*Muhtasar hadis tarihi ve sahife-i Hemmam b. Münebbih*” isimli eserinde Hz. Ebû Bekir'in topladıkları başlığında herhangi bir sıhhat bilgisi vermeden rivayeti olduğu gibi aktarır.³⁶ Rivayetin geçtiği başlık dikkate alındığında müellif, sahâbenin hadisleri topladığına delil olarak bu rivayeti de kullanmıştır.

Muhammed Accâc el-Hatîb de sahâbenin hadisleri yazması başlığında bu rivayeti kısaca zikreder. Sıhhat durumu ile ilgili herhangi bir şey söylemez.³⁷ A'zamî de bu rivayeti sahâbenin hadisleri yazması ve onlardan yazılanlar başlığında kullanmıştır. O, Ebû Reyze'nin hadisleri yazmanın

³² Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttaki el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-ekvâl ve'l-ahvâl*, thk. Bekri Hayyani - Saffet Sakka (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1401/ 1981),10/ 285.

³³ Müttaki el-Hindi, *Kenzü'l-ummâl*, 10/285.

³⁴ Mutlu Gül - Hüseyin Kahraman, “Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in Hadis Tedvinine Bakışları”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 56/1 (2015),137-156.

³⁵ Muhammed Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fi'l- hadisî'n-nebevî ve târihi tedvînih* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1400/1980), 92-94.

³⁶ Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam ibn Münebbih*, çev. Kemal Kuşçu (İstanbul: Beyan Yayınları), 54.

³⁷ Muhammed Accâc b. Muhammed el-Hatîb, *es-Sünnetü kable't-tedvîn* (Kahire: Mektebetü'l-Vehbe,1409/1988), 310.

yasaklığına bu rivayeti delil gösterdiğini ifade eder ve bu tespitin doğru olmadığını dört madde ile izah eder. Bu değerlendirmede rivayetin zayıf olduğunu ifade etmekle beraber bu rivayetten hareketle Hz. Ebû Bekir'in hadis yazdığını ortaya koyar.³⁸

Menâzır Ahsen Geylani bu rivayetle ilgili yedi sayfalık bilgi ve yorum vererek en sonda bu rivayetten hareketle Hz. Ebû Bekir'in hadisleri tedvin eden ilk kişi olduğunu söyler.³⁹

Bu rivayet hadis yazmak konusunda bir rahatlığın olmadığını, çekincelerin bulunduğunu ifade etmek sadedinde de kullanılmıştır. Mesela H. Musa Bağcı konuyla ilgili rivayeti vermeden önce şunları ifade eder: “*Kaynaklar hadislerin yazılması meselesinde Hz. Ebû Bekir'in tereddüt gösterdiğini söylemektedir. Sıhhati hususunda büyük muhaddis Zehebî'nin (ö. 748/1348) ihtiyatı tercih ettiği ve hatta sahih değil dediği rivayeti Hz. Aişe nakleder...*”⁴⁰

Bu rivayet tek başına Hz. Ebû Bekir'in hadisleri yazdığına dair kuvvetli bir delil olmayabilir. Ancak onun hadis yazdığını ifade eden bir rivayeti, güvenilir kaynaklarda görebiliyoruz. Mesela Hz. Ebû Bekir'in Enes b. Malik'e (ö. 93/712) verdiği, Bahreyn halkına uygulanan sadakaların yazıldığı kitap (yazılı malzeme) buna örnektir.⁴¹

4. Hadis Rivayetinde İhtiyatı

Hadisin rivayetinde ilk ve en belirgin unsurlardan birisi şüphesiz ki Hz. Peygamber'e yalan söz isnâd etmekten kaçınma ve bu konuda ihtiyatlı davranmak olmuştur.⁴² Bu konuda Hz. Peygamber'den rivayetle yapılan uyarı ve ikazların sahih senetlerle günümüze ulaşması, bu maddeyi hadis rivayetinde ve dolayısıyla hadis usulünde en belirgin husus haline getirmiştir. Hatta bir kısım eserlerde “hadis rivayetinden sakınma” babları açılarak ashâbın bu konuda göstermiş olduğu titizlikler sıralanmıştır.⁴³

Hz. Ebû Bekir ile ilgili ele alacağımız husus yukarıda teorik olarak bahsi geçen uyarı ve ikazların, onun hayatında nasıl pratiğe geçtiğidir. Daha önceki başlıklarda Hz. Ebû Bekir'in hadise müracaatını ondan delil getirdiğini, yeri geldiğinde hadis rivayetinde bulunduğunu görmüşken, burada onun, rivayeti engelleyici ifadelerde bulunduğunu ve bu konuda sakındıran bir üsluba büründüğünü göreceğiz. Bu durum başta bir tezat gibi görünse de ileride ifade edileceği üzere, hadis rivayetinde titizlik ve hassasiyet taşıması açısından, rivayete engel değil, doğru rivayet etmeye teşvik edici bir unsurdur. Konuyla ilgili rivayet şu şekildedir:

Hz. Ebû Bekir Rasûlüllah'ın vefatından sonra insanları topladı ve onlara şöyle dedi: “Siz Rasûlüllah'tan ihtilâfa düştüğünüz hadisler naklediyorsunuz. İnsanlar sizden sonra daha fazla ihtilâfa

³⁸ A'zamî, *Dirâsât*, 92-94.

³⁹ Menâzır Ahsen Geylanî, *Tedvinü'l-hadis* (Beyrut: Dâru Garbi'l-İslâmî, Beyrût, 1425/2004), 231-239.

⁴⁰ H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 58.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/232; Buhârî, “Zekât”, 33; İbni Mâce, “Zekât”, 10; Nesâî, “Zekât”, 5.

⁴² Konuyla ilgili rivayetler için bk. Buhârî, “İlim”, 38; Ebû Davûd, “İlim”, 4; Tirmizî, “İlim”, 8; İbn Mâce “İlim”, 4.

⁴³ Konuyla ilgili bâb başlığı ve rivayetler için bk. İbn Mâce, “İlim”, 3; Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân er-Râmihürmüzî, *el-Muhaddissü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î* (Beyrut: Dâru'l Fikir, 1391/1971), 5.

düşecekler. Siz Resûlullah'tan hiçbir şeyi rivayet etmeyiniz. Size sorarlarsa, sizinle bizim aramızda Allah'ın kitabı var, onun helâl kıldığını helâl, harâm kıldığını harâm kabul ederiz, deyiniz.”⁴⁴

Tezkiretü'l-huffâz dışında başka bir kaynak gösteremeyeceğimiz bu rivayeti Zehebî senedsiz bir şekilde zikreder ve hadisin İbn Ebî Müleyke'nin merâsillerinden olduğunu belirtir. Rivayet, senedinin olmaması, tek bir kaynaktan geçmesi, çok bilinmemesi yönüyle sıhhat durumu ile ilgili olumsuz kanaatler oluşturmaktadır. Rivayetle ilgili elimizdeki tek râvi olan İbn Ebî Müleyke'nin (ö. 117/736) ne zaman doğduğu, kimlere yetiştiği, kimlerden rivayette bulunduğu gibi bilgiler rivayeti değerlendirmek için önemlidir. Râvi ile ilgili ulaştığımız bilgiler şu şekildedir:

İsmi Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke'dir. Ebû Bekir, Ebû Muhammed el-Kureşî et-Teymî el-Mekkî şeklinde künyeleri vardır. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde veya ondan önce doğmuştur.⁴⁵ Abdullah b. Zübeyir'in (ö. 73/692) kadılığı ve müezzinliğini yapmıştır.⁴⁶ Rivayette bulunduğu hocalar zikredilirken bazılarında sema'nın olmadığı not düşülmüştür. Talha b. Ubeydullah,⁴⁷ (ö. 36/656) Hz. Ömer ve Hz. Osman⁴⁸ bu isimlerdendir. Sahabeden otuz kadarını görmüş ve H. 117 yılında vefat etmiştir. İbn Ebî Hâtim ve Ebû Zur'a kendisine sika demiştir.⁴⁹ Ayrıca burada kaynak olarak sıraladığımız bütün eserler kendisine sika der.

Görüldüğü gibi İbn Ebî Müleyke hakkında yapılan değerlendirmelerin tümü onun sika olduğu yönündedir. Ancak rivayette bulunduğu kişiler içerisinde Hz. Ebû Bekir'in ismi geçmez. Hz. Ömer ve Osman'dan yaptığı rivayetlerin mürsel olduğu ifade edilirken Hz. Ebû Bekir'e ulaşıp rivayette bulunması mümkün değildir. Doğum yılının da yaklaşık Hz. Ali'nin hilafeti döneminde olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak rivayetin Mürsel olduğu ve bu yönüyle zayıf olduğu açıktır. Rivayetin sıhhati ile ilgili bu hususları ifade ettikten sonra rivayetin içeriğiyle ilgili şunları söyleyebiliriz:

1- Hz. Ebû Bekir'in muhataplarının kimler olduğu önemlidir. Buradaki hitap genele midir, özele midir? Cuma namazı gibi bir topluluk önündeki hutbe midir? Yoksa küçük bir guruba yapılan bir hitap mıdır? Bu durumlarla ilgili bir netlik yoktur. Ahmet Naim bu rivayetten bahsederken şu ifadeleri kullanır: “Resûlullah'dan rivayet edilen haberleri kabulde, Ebû Bekri Sıddık çok ihtiyat gösterir. Bir kere

⁴⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1/9.

⁴⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 5/88.

⁴⁶ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*, thk. İbrahim Zeybek - Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risale), 2/379.

⁴⁷ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzi, *Tehzîbü'l-kemal fi esmai'r-ricâl*, thk. Beşar Avad (Beyrut Müessesetü'r-Risale, 1400/1980), 15/256.

⁴⁸ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *el-Merâsîl*, thk. Şükrullah b. Nimetullah Kocanî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998), 113.

⁴⁹ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdurrahman b. Yahya el Ma'lumi (Hayradarbad: Dâru'l-Meârifî'l Osmanî, 1371/1952), 5/106.

insanları toplayıp bir hutbe irad etti ve dedi ki: ..." ⁵⁰ Burada genele irad edilmiş bir hutbeden bahseder, fakat yeteri kadar ayrıntı yoktur. Bununla birlikte şöyle bir çıkarıma ulaşabiliriz: Hz. Ebû Bekir'in genele yönelik, hadis rivayetini yasaklayıcı bir tutum sergilediğini daha önceki tespitlerimizde göremedik. Yasaklayıcı tutum şimdiye kadar çizmeye çalıştığımız genel portreye ters düşmektedir. Şayet böyle bir yasaklama olsaydı, en başta kendisinin bu yasağa uyması gerekirdi. Ayrıca ashâb buna kayıtsız kalmazdı ve ondan sonra gelen halifelerde bu yasağı görebilirdik. Bu yasaklama genele yönelik olsaydı diğer sahâbîler de bu durumdan bahseder ve hadis rivayet etmekten vazgeçerdi. Kaldı ki Hz. Peygamber'in hadis rivayetini teşvik eden ifadeleri varken ⁵¹ Hz. Ebû Bekir'in rivayet etmeyi yasaklaması mümkün değildir. ⁵²

Buna göre Hz. Ebû Bekir'in ashâbın geneline yönelik bir hitapta bulunması mümkün görünmemektedir. Şayet böyle bir hitap varsa bile bu genele yapılmış bir hitap değil, bazı kimseler muhatap alınarak yapılan özel bir konuşmadır.

2- Rivayetın muhatapları "ihtilafı hususları" mevzubahis edip ileride daha büyük ihtilâflara sebep olacaklar diye ikaz edilmektedir. Bu uyarı, yukarıda ele aldığımız "rivayetın genele şamil olmadığı" yönündeki tezimizi güçlendiriyor. Zira burada ihtilafı olanlar ve olmayanlar gibi bir ayırım akla gelmektedir. Rivayetlerin ihtilafı olanlarını söylüyorsunuz derken ihtilafı olmayan kısımlarına bir müdahale ve men olmadığı açıktır. Aynen bunun gibi ihtilafı rivayetleri mevzubahis edenlere yönelik bir uyarının varlığı vakidir. Ancak ihtilafı olmayanları rivayet edenlere karşı böyle bir yasaklama düşünmek yanlış olacaktır.

Hz. Ebû Bekir'in döneminde ayrılıkların meydana gelmemesi çok önemli bir husustu. O fitne fesat çıkmaması için ekstra bir gayret ve çaba sarf ediyordu. Çünkü Hz. Peygamber'den sonraki ilk fırsatta meydana gelecek boşluklar ve ayrışmalar ileride daha büyük yıkımlara, tahribatlara sebep olacaktı. Üstelik irtidât hareketleri, zekât vermek istemeyen grupların ortaya çıkması Hz. Ebû Bekir'i ihtilâfı engelleme konusunda daha müteyakkız hale getirmişti. İşte bu şartlar altında halifelik yapan Hz. Ebû Bekir'in daha fazla sorun yaşanmaması için ihtilafı hadisleri aktaran zevata engel olup, tedbir alması son derece isabetli ve gerekli bir vazife olmuştur. Zaten rivayetın içindeki lafızlarda bu durum kendini göstermektedir.

3- Rivayetın ikinci bölümü diyebileceğimiz "Size insanlar bir şey sorduğunda sizin ve bizim aramızda Allah'ın kitabı vardır. Onun haramlarını haram helallerini de helal kabul ediniz, deyin" ifadeleri üzerinde durulması gereken diğer bir husustur. Bu rivayetın zâhirinde, hadis rivayetini yasaklayıp sadece Kur'ân'ın hükümlerini ön plana çıkaran ve Kur'ân'dan başka kaynakların varlığını kabullenmeyen bir mana dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak Hz. Ebû Bekir ile ilgili yaptığımız tespitlerin bütünü ve

⁵⁰ Babanzade Ahmed Naim, *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecdî-i Sarih Tercemesi ve Şerhi* (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1979), 1/55.

⁵¹ Buhârî, "İlim", 9, 37; Tirmizî, "İlim", 7.

⁵² Ahsen Geylanî, *Tedvînü'l-hadis*, 259.

yukarıda sıraladığımız iki madde dikkate alındığında, meselenin zahirinden farklı olduğu anlaşılacaktır. Çünkü daha önceki başlıklarda açıkladığımız gibi Hz. Ebû Bekir kitaptan delil bulamadığı durumlarda hadise müracaat etmiş ve onunla amel etmiştir. Ayrıca o konuda işlediğimiz rivayetlerin sıhhat değeri bu rivayetten daha üstündür. Şu halde buradaki rivayetten hareketle Hz. Ebû Bekir sadece Kur'ân'ı delil kabul edip sünnetin hücciyetini kabul etmemiştir şeklinde bir sonuç çıkarmak yanlış olur.⁵³ Buradaki ifadeler olsa olsa hadis rivayetinde ihtiyatlı olmak için kullanılan ifadelerdir. Zehebî de bu rivayeti verdikten hemen sonra kendisini şu açıklamayı yapmak zorunda hissetmiştir: "Bu ifadelerden maksat hadis rivayetine engel olmak değil, hadis rivayetinde araştırma, inceleme, sıhhatli olanı tespit etme gibi hususlara dikkat etmedir. Nineye miras hadisinde görüldüğü gibi Kur'ân'dan delil bulamayan halife, sünnet bilgisine müracaat etmiştir, konuyla ilgili sünnet bilgisi de olmadığı için ashâba sormuş, ashâbın söylediği hadisi şâhit isteyerek kabul etmiştir. Yoksa o Hariciler gibi Kur'ân bize yeter dememiştir."⁵⁴ Usul yazarlarından Cezâîrî de Zehebî'ye ait ifadelerin aynısını kullanmıştır.⁵⁵

4-Rivayette dikkatleri çeken diğer bir husus Kur'ân vurgusudur. Kur'ân ön plana çıkarılarak hadislerle meşgul olup onu ihmal etme endişesi dile getirilmiş ve bunun için gerekli tedbirler alınmıştır.⁵⁶ Bu hassasiyetin aynısını Hz. Ömer'de de görmek mümkündür. O, hadisleri toplamayı amaçlayıp sonra Kur'ân ihmal edilir endişesiyle bundan vaz geçmiştir.⁵⁷

Yukarıda yaptığımız dört maddelik tahlilin neticesinde rivayetle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Sıhhat durumu itibariyle zayıf bir rivayettir. Hz. Ebû Bekir'in bu sözleri ifade etmesinin maksadı haberde tesebbüt ve araştırmadır. Yoksa rivayet kapısını kapamayı kastetmemiştir.⁵⁸ Ayrıca Hz. Ebû Bekir böyle bir ikaz ile cehennemde yerini hazırlamak riski barındıran bir alanda, insanları rahat dolaşmamaları için uyarmıştır. Ayrıca onları şaibesiz ve risksiz bir alan olan, Kur'ân'a yönlendirmiştir. Bu bir anlamda Kur'ân'ın ihmaline de engel olmaktır.⁵⁹

Bu durumda zihinlere şu soru gelebilir; halife eliyle gerçekleştirilen ihtiyati tavır, ne kadar kontrollü ve sistemli uygulanmasa da beraberinde hadis rivayetinde çekingenliği, geri durmayı ve bildiğini saklamayı getirebilir. İnsanlar bir şey söylediklerinde onlardan şâhit istemek, bildikleri hususlarda susmalarına sebep olabilir. Bu durum şâriin hükümlerini gizlemek gibi bir tehlike doğuracaktır ki, bu kimsenin göze alacağı bir sonuç değildir. Burada şu açıklamaları ifade edebiliriz: Hz. Ebû Bekir'in uyguladığı ihtiyât, işittiği her rivayet için geçerli olmamıştır. O, bildiği ve duyduğu

⁵³ Ahmed Naim, *Sahihi Buhârî Muhtasarı*, 1/54.

⁵⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffaz*, 1/9.

⁵⁵ Tâhir b. Muhammed Sâlih b. Ahmed es-Sem'ûnî el-Hasenî el-Cezâîrî, *Tevcihu'n-nazar ila usûli'l-eser*, (Mısır: Matbaatü'l-Cemaliye, 1328/1910), 12.

⁵⁶ Mustafa Karataş, *Hadis Rivayet Tarihi*, (İstanbul: Ensâr Yayınları, 2014), 109.

⁵⁷ Abdurrezzak, *Musanef*, 11/257.

⁵⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1/9; Cezairî, *Tevcihu'n-nazar*, 12; Ahmed Naim, *Sahihi Buhârî Muhtasarı*, 1/54; Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış* (İstanbul: Ensâr Yayınları, 2013), 152.

⁵⁹ Karataş, *Hadis Rivayet Tarihi*, 109.

rivayetler için kimseyi susturmamış, engel olmamıştır. Bununla ilgili uygulamaları çalışmamızın en başında belirtmiştik. Hz. Ebû Bekir'in bir konuyu açıklığa kavuşturmak için ashâbın sünnet bilgisine başvurduğunu biliyoruz. Kısacası Hz. Ebû Bekir'in uyguladığı ihtiyat, rivayet karşıtı olup ona engel teşkil edecek bir mahiyette değildir. Buradaki ihtiyat, yanlış yapma riski bulunan bir alanda rivayet etme sayısını azaltan, özellikle bilinmeyen ve ihtilâflı olan rivayetlere sorun çıkaran bir tarzdadır.

5. Rivayetlerinin Sayısı ve Buna Etki Eden Unsurlar

5.1. Rivayetlerinin Sayısı

Hz. Ebû Bekir'in hayatı ve şahsiyeti hakkında elde edilen küçük malumatlar bile onun çok sayıda hadis bildiğini düşündürmektedir. Onun sahip olduğu bu bilgi ve tecrübe, doğal olarak rivayet sahasında da görülmek istenmektedir. Ayrıca hadis usulüne dair eserler incelendiğinde sahâbîlerle ilgili az rivayet eden, çok rivayet eden; Hz. Peygamber'le beraberliği az olan, çok olan diye sınıflandırmalar görülünce, bu rivayet edenler arasında Hz. Ebû Bekir'in üst sıralarda olduğu düşünülmektedir. Zira Hz. Pegamber'le ilgili en fazla malumata sahip olan birinin rivayet etme konusunda da en üstte olması gayet doğaldır. Ancak eldeki rivayetlerin sayısının bu beklentileri karşılamadığını söylemeliyiz. Çalışmamızın bu kısmında, kaynaklarda geçen Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerin sayısı tespit edilecektir. Daha sonra da bu sayının oluşmasında etkili olan unsurlar ifade edilecektir.

Konunun ilerleyen bölümlerinde ifade edileceği üzere, Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerin sayısı kaynaklara göre farklılık arz etmektedir. Şahıslara ait rivayetleri bir araya getiren, ale'r-ricâl sistemli eserlerin birçoğunda, ona atfedilen rivayetlerin sayısı farklıdır. Bu farklılığın nedenleri, rivayetlerin dağılımında kaynakların birbirine ziyadeleri, rivayetlerin konusu, tekrar eden rivayetler vb. hususlar müstakil bir çalışmanın konusu olduğundan bu konunun ayrıntıları ifade edilmeyecektir.

Bir sahâbîye ait rivayetleri bulup ortaya çıkarmak için müsnedler çok pratik kullanıma sahiptir. Ayrıca sahabeye ait rivayet sayılarını tespit etmeyi amaçlayan çalışmalar da bu konularda önemli veriler sunmaktadır. Râvi ismine göre tertip edilen mu'cemler de rivayet sayılarına ulaşmak için kullanılacak kaynaklardandır.

Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerin sayısını kesin rakamlarla ifade etmek pek mümkün değildir. Kaynaklarda farklı rakamlar ifade edilmektedir. Bakî b. Mahled el-Kurtubi'ye ait (ö. 276/889) *Müsnedü'l-kebîr* bu konuyla ilgili önemli bilgiler verir.⁶⁰ Bu eser, önemli ve geniş muhtevalı kaynaklardan olmasına rağmen günümüze tam olarak ulaşmamıştır.⁶¹ Ancak *Müsned*'in yokluğuna rağmen onun mukaddimesinin elimizde olması, *Müsned* içindeki râviler ve onların rivayetlerinin

⁶⁰ Kitapla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Bakî b. Mahled", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 1991), 4/541-542.

⁶¹ Kadir Paksoy, "Sahabenin Sayısı Hadislerin Sayısı ve Hadis Hafızlarının Dehaları Hakkında Bazı Tespitler", *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 3 (1997), 231.

sayısı hakkında bize önemli veriler sunmaktadır. Bahsi geçen mukaddimede Hz. Ebû Bekir'in 142 tane rivayetinin olduğunu ifade edilmektedir.⁶² Bakî b. Mahled'in eserinin özelliklerinin hemen hemen aynısına sahip İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) eserinde Hz. Ebû Bekir'e ait 140 tane rivayetin varlığından bahsedilir.⁶³

Bir sahabinin tüm rivayetlerini içine alan, müstakil Müsned türü eserlerden biri Hz Ebû Bekir'in adıyla hazırlanmıştır. Mervezî (ö. 292/905)⁶⁴ sadece Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetleri bir araya getirerek "*Müsnedü Ebî Bekr es-Siddik*" isimli bir eser meydana getirmiştir. Bu eser, Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetleri kapsamlı bir şekilde içermesi yönüyle, ilgili çalışmalarda görülmesi gereken bir eserdir. Mervezî muhtelif ravilerin Hz. Ebû Bekir'den naklettiği 140 adet hadisi sıhhat tespitine tâbi tutmadan eserine almıştır. Bu 140 rivayete eserin râvisi İbn Nâsîh (ö. 365/975) iki hadis daha ilave ederek toplam rivayet sayısını 142 olarak belirlemiştir.⁶⁵

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde tekrarlarıyla beraber Hz. Ebû Bekir'e ait 81 rivayet vardır.⁶⁶ Bezzâr, (ö. 292/905) *Müsned*'inde Hz. Ebû Bekire ait 103 rivayet zikrettikten sonra 59 tane de mükerrer zikreder.⁶⁷ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin (ö. 307/909) *Müsned*'inde bu sayı 139 dur.⁶⁸ Türünün en geniş örneği olan el-Mu'cemü'l-kebîr'de Taberânî (ö. 360/971), Hz. Ebû Bekir'e ait 47 tane rivayet zikreder.⁶⁹

Görüldüğü gibi rivayetlerin sayısı, Ahmed b. Hanbel'in *Müsnedi* hariç tutulursa 140 rakamının birkaç basamak altında veya üstündedir. Bu hadislerden altısı hem Buhârî'de hem de Müslim'de geçmektedir. Sadece Buhârî'de geçen Müslim'de geçmeyen rivayet sayısı on birdir. Müslimde geçip Buhârî'de geçmeyen bir tane rivayet vardır.

⁶² Abdurrahman Bakî b. Mahled el-Kurtubi, *Adedü mâ li kulli vâhidin mine's-sahabeti mine'l-hadis*, thk. Ekrem Ziya Umerî (Medine: Medresetü Ulûm ve'l-Hikem, 1984), 82.

⁶³ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Esmâü's-sahabe vemâ li külli vâhidin minhum minel-aded*, thk. Müs'ad Abdülhamîd es-Sa'denî (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân), 30.

⁶⁴ Mervezî'nin tam adı Kadî Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Said b. İbrahim el-Mervezî'dir. Doğduğu tarih tam olarak bilinmez ama tahminen H.202 dir. Ölümlü yılı 292 'dir. Mervezi Ahmed b. Hanbel, Yahay b. Main ve Ali b. Medeni gibi hocalardan ders almıştır. Taberânî, Nesai ve Ebû Avâne gibi zevata da hocalık yapmıştır. İbrahim Hatiboğlu, "Mervezi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 2004), 29/234.

⁶⁵ Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Said el- Emevi el- Mervezi, *Müsnedü Ebî Bekr es-Siddik*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1986), 141.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/177-234.

⁶⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *Müsned*, thk. Mahfuz-u Rahman Zeynullah (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1408/1988), 1/1-213.

⁶⁸ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, 1/9-125.

⁶⁹ Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1415/1994), 1/51-64.

5.2. Rivayetlerin Sayısına Etki Eden Unsurlar

5.2.1. Konumunun Gereği Olarak İhtiyat Etmesi

İnsanın münferit olarak gerçekleştirdiği bir olayda yanlış yaparak bunun sonucunu göze alması ile kitleleri etkileyerek tarz ve üslup haline dönüşecek işlerde hata yapıp sonuçlarını göze alması birbirinden farklıdır. İkinci durumun sorumluluk alanı oldukça büyüktür. İlk olmak, en önde gitmek sürekli risk taşır. Dolayısıyla böyle bir konumda atılan her adım, ihtiyatı gerektirir.

Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetindeki ihtiyatını ele alırken, meseleye bu açıdan bakılması gerektiği kanaatindeyiz. İslâmiyet'i kabulde ilkler sınıfına girmiş, bununla kalmayıp siddik olarak tanınmış, Hz. Peygamber'e olan bağlılıkta ve yakınlıkta sürekli en önde olmuş bir şahsın, hadis uydurmaktan veya yerinin cehennem olmasından korkarak hadis rivayetinden geri durması çok makul değildir. Böyle biri küçük bir şüphe, ihtimal, ihmal hissettiği bir durumda zaten rivayet etmekten uzak duracaktır. Hz. Ebû Bekir'in ihtiyatlı davranmasında bu çeşit şahsî bir endişenin payı çok azdır. O, kendinden sonra gelenlere, hadis rivayetinde titiz bir imaj oluşturmak gayesiyle, ciddi anlamda ihtiyatlı davranmıştır. Hadis rivayetine engel olması konusunda işlediğimiz “sizden sonrakiler daha çok ihtilâf edecekler”⁷⁰ ifadesi bu endişenin izlerini açık bir şekilde göstermektedir.

Ashâbın hadis rivayet ederken hataya düşme endişeleri onları rivayette ihtiyata teşvik etmiştir.⁷¹ Bu tespit ashâbın geneli için son derece isabetlidir. Fakat İslâm'ın ilk halifesi olan Hz. Ebû Bekir'de bu endişe katlanarak büyümüş ve daha hassas boyutlara ulaşmıştır.

Herkesin aynı kavrayış ve ezber gücüne sahip olmadığı bir durumda, hadis rivayetini kontrolsüz ve serbest bırakmak, ihtilâfların ve pişmanlıkların kapısını açacaktır. Bu durumda, halife konumunda olan birinin ihtiyatlı olması, hatta yeri ve zamanı geldiğinde rivayete engel olması gerekmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'den az rivayet etmek, ilk iki halifenin, özelde de Hz. Ebû Bekir'in, hadis konusunda uyguladığı en ileri tedbir faaliyeti olmuştur.⁷²

Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetinde ihtiyat göstermesinin bir sebebi de Kur'ân'ın ihmâl edilme endişesidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, insanların Kur'ân'la olan münasebetlerinin nasıl olacağı, onu hayatlarında nasıl konumlandıracakları şüphesiz önemlidir. Kur'ân'la ilgili bu endişeler yaşanırken insanları Kur'ân dışında ikinci bir alana yönlendirmek hatalı olacaktır. Bu endişeyi Hz. Ebû Bekir'in Kur'ân'ı cem faaliyetinde açık bir şekilde görüyoruz. Kur'ân'la ilgili bahsettiğimiz endişeler, bu alana ağırlık verilmesini, onu hâkim ve etkin kılacak faaliyetler icra edilmesini gerektirmiştir. Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetinde ihtiyat uyguladığını ifade eden rivayette “sizin ve bizim aramızda Kur'ân

⁷⁰ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1/9.

⁷¹ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'âna Arzı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 23.

⁷² Mustafa Fayda, "Hulefâ-yı Râşidîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 1998), 18/335.

vardır, onun helallarını helal, haramlarını da haram sayınız”⁷³ ifâdeleri Kur'ân'ın ihmâli endişesinin bir yansımasıdır.⁷⁴

5.2.2. Halifelik Görevinin Getirdiği Yoğunluk

H. Ebû Bekir H. Peygamber'in sünnetini çok iyi biliyordu. Ancak H. Peygamber'in vefatından sonra vazife gereği çok meşguldü. Bunun için rivayeti az olmuştur.⁷⁵ Bezzâr (ö. 292/905) bu tespiti *Müsned*'indeki H. Ebû Bekir'e ayırdığı bölümün sonunda yapmıştır. H. Ebû Bekir halife olur olmaz kucağında bir yığın sorun bulmuş ve bunların bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmiştir. Bir yandan halifeliğinden dolayı küskün bir grup oluşmuş, bir taraftan etraf kabilelerden ret ve isyan haberleri gelmiştir. Ayrıca bir taraftan da fetih hareketlerinin devam etmesi gerekmiştir. H. Ebû Bekir'in devlet yönetmek gibi önemli bir faaliyette, bu kadar yoğunluk arasında hadis rivayetine fırsat bulması, oturup ilim halkaları kurarak hadis îrad etmesi zordur. Nitekim H. Aişe onun yoğunluğunu ve sıkıntılarını anlatmak için şu cümleleri kurarak durumu gözler önüne sermektedir: "*Allah Resûlü vefat ettiğinde babamın karşılaştığı sorunlar dağlara yüklenseydi onlar bunun ağırlığından parça parça olurlardı. Allaha yemin ederim ki babam insanların ihtilâfa düştüğü konuları İslâm'daki yerine ve önceliğine göre süratle çözdü.*"⁷⁶

5.2.3. H. Peygamberden Sonraki Yaşamının Kısa Olması

H. Ebû Bekir'in hilâfet müddeti, yani H. Peygamber'den sonraki yaşam süresi 2 yıl 3 ay 10 gündür, başka bir rivayete göre 2 yıl 4 ay 4 gündür.⁷⁷ Bu süre gerçekten çok kısadır. Bu kadar kısa bir müddet içerisinde, az önce zikrettiğimiz yoğun faaliyetlerle uğraşmak, hadis rivayetine zaman bırakmamıştır. Zaten muksirûnun vefat tarihleri yani H. Peygamber'den sonra yaşamış oldukları müddet dikkate alındığında bu durum daha netlik kazanacaktır. Nitekim Ebû Hureyre H. 59 yılında vefat etmiştir. H. Aişe H. 58 yılında vefat etmiştir. Bu ikisi H. Peygamber'den sonra yaklaşık 48 yıl yaşamışlardır. Abdullah b. Ömer H. 73 yılında vefat etmiş H. Peygamberden sonra yaklaşık 60 yıl yaşamıştır. Enes b. Mâlik H. 93, Abdullah b. Abbâs H. 68, Câbir b. Abdullah H. 78, Ebû Said el-Hudrî H. 74 yılında vefat etmiştir.

5.2.4. Rivayet Faaliyetinin Doğası

Rivayet etme faaliyeti, ister yazılı olsun, ister sözlü olsun bir pratiği teorik hale getirme sürecidir. Rivayet edilen şey ne olursa olsun sonuç değişmeyecektir. Burada pratiğin teoriğe dönüştüğü vurgusunu özellikle belirtmekte fayda var. Mesele hadis ilmi açısından tam da bu şekildedir. H. Peygamber yaşadığı sürece uygulama ve söylemleriyle ilahi hükümler neşretmiştir.

⁷³ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1/9.

⁷⁴ Karataş, *Hadis Rivayet Tarihi*, 110.

⁷⁵ Bezzâr, *Müsned*, 1/158.

⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 7/434.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 713.

Onun vefatından sonra Müslümanlar Kur'ân dışında kalan, Hz. Peygamber uygulamalarını ve ifadelerini, unutulmasın ve sonrakilere aktarılsın diye rivayet etmeye başlamışlardır. Bizim burada üzerinde duracağımız husus, uygulama ve söylemlerin rivayete dönüşme zamanlamasıyla ilgilidir. Bu dönüşüm Hz. Peygamber'e dair bilgilerin unutulmaya başladığı, kaybolmaya yüz tuttuğu veya tahribata açık olduğu bir zamanda, koruyucu reflekslerle gerçekleşir. Pratiğin hüküm sürdüğü, unutulma ve tahrip olma gibi tehlikelere maruz kalmadığı zamanlarda mevcut haliyle kalması, her zaman için daha tatmin edici ve şaibesizdir.

Hz. Ebû Bekir zamanında Hz. Peygamber'in ümmetine bıraktığı izler çok tazeydi. Unutulma, kaybedilme endişesi yok denecek kadar azdı. Zaten herkes bu konuda bir şeyler biliyordu. Hz. Ebû Bekir bu izlerin kaybolacağına dair endişe yaşamıyordu veya içinde yaşadığı yoğunluk ve bunların öncelik sırası böyle bir öncelik hissetmesine imkân vermiyordu. Yani Hz. Peygamber çok canlı bir şekilde herkes tarafından hatırlanıyordu, hadis nakletme ihtiyacı hissedilmiyordu.⁷⁸

Hadislerin tedvîn edildiği döneme dikkat edersek yukarıdaki tespitimizin haklılığı ortaya çıkacaktır. Malum olduğu üzere hadis tedvin etme ihtiyacını hisseden Ömer b. Abdülaziz, Medine valisine şunları yazmıştır: “*Rasûlüllahın hadisinden ne bulursan yaz. Zira ben ilmin yok olmasından, âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum.*”⁷⁹ Görüldüğü gibi sünnetin izleri kaybolmaya başlayınca rivayetlerin kaydedilmesi istenmiştir.

Hz. Ebû Bekir'e ait rivayetlerin sayısı ve bunlara etki eden unsurları sıraladıktan sonra, sonuç olarak şunları ifade edebiliriz: Rivayet etme faaliyeti, doğası itibariyle, zamanla gelişerek sistematik hale gelmiştir. Hz. Peygamber'in vefatının hemen sonrası için ilke ve kurallar belirleyerek, sahabeden yapılan rivayetlerin sayısı ile ilgili kurgular oluşturmak yanlış olacaktır.

Sahabenin rivayet sayısına etki eden unsurlar ele alınırken, her şahıs kendi imkân ve şartları dâhilinde, bireysel olarak değerlendirmeye alınmalıdır. Bu konuda yapılan genellemeler bizi yanlışla götürecektir. Örneğin Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Peygamber'den sonraki yaşamının kısa olmasını, rivayetlerinin az olmasına bir neden olarak ifade ettik. Ama bunun yanında, Hz. Ebû Bekir'den yaklaşık 31 sene sonra vefat eden Zeyd b. Sabit'in (ö.45/665) 92 tane hadis rivayet ettiğini görmekteyiz.⁸⁰ Yani Zeyd b. Sabit, Hz. Ebû Bekir'den sonra yaklaşık 31 yıl yaşamış, ancak daha az rivayette bulunmuştur. Yine Hz. Ebû Bekir'den sonra yaklaşık 22 yıl yaşayan ve daha uzun müddet halifelik yapan Hz. Osman'ın (ö. 35/656) 146 tane hadis rivayet ettiğini görüyoruz.⁸¹ Bu rivayet Hz. Ebû Bekir'in rivayet sayısına yakındır. Vefat tarihi Hz. Ebû Bekir'e yakın olan ancak ondan daha az rivayete sahip olan isimler bulmak da mümkündür. Örneği Sa'd b. Ubâde (ö. 14/635), Hz. Ebû Bekir'den yaklaşık bir sene

⁷⁸ İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebu Bekir* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2017), 94.

⁷⁹ Buhârî, “İlim”, 34.

⁸⁰ Bakî b. Mahled, *Adedü mâ li kulli vâhidin mine's-sahabeti*, 83.

⁸¹ Bakî b. Mahled, *Adedü mâ li kulli vâhidin mine's-sahabeti*, 82.

sonra vefat etmiştir. Ancak 21 tane rivayete sahiptir.⁸² Bu sayı Hz. Ebu Bekir'in rivayetlerine göre çok azdır. Dolayısıyla rivayet etme sayılarında, Hz. Peygamber'den sonra uzun veya kısa yaşamayı, yegâne unsur olarak düşünmek yanlış olacaktır.

Hz. Ebû Bekir'in sahip olduğu rivayet sayısını baz alarak onun hadislerle ilgili tutumu hakkında kesin hükümler ortaya koymak yanlış olacaktır. Bu konu hakkında değerlendirmelerde bulunmak için yukarıda sıraladığımız, "rivayete etki eden unsurlar" dikkate alınmalıdır.

Sonuç

Bir ilim dalının ortaya çıkıp gelişim göstermesi ve sistemli bir disiplin halini alması çok uzun bir süreç gerektirmektedir. Önceleri iptidai seviyelerde olan bu disiplinler, zamanla yapılan büyük çalışmalar ve üst üste koyulan tecrübelerle sistemli disiplinler halini almışlardır. Bir ilmin belli bir döneme ait kesiti incelenirken, o ilmi disiplininin mükemmel olan en son halkasını baz alarak, baş tarafa bakmak insanı bazı yanlışlara götürecektir. Dolayısıyla Hz. Ebû Bekir döneminde hadis usulünün inceliklerini, rivayet sisteminin ayrıntılarını görmek mümkün değildir. Hz. Ebû Bekir, döneminin şartlarında sıhhat tespiti yapmıştır. Ayrıca o hadis rivayet etmek konusunda çok rahat davranmamıştır. Hz. Ebû Bekir ile ilgili yaptığımız bu tespitten hareketle, onun hadis karşıtı olduğunu söylemek yanlıştır. Çünkü o çoğu zaman, hadis veya sünneti delil kabul edip hüküm vermiştir. Hz. Ebû Bekir bildiği rivayetler karşısında rivayet yanlısı bir tavır sergilemiş, rivayete engel olmamıştır. Ancak duymadığı, bilmediği veya bilip de farklı yorumladığı meselelerde ihtiyatlı davranmıştır. Buradaki uygulamayı, kendi döneminin şartlarında sıhhat tespiti olarak değerlendirmek isabetli olacaktır.

Hz. Ebû Bekir'in hadisi kabul ederken şahid talep etmesi, sıklıkla müracaat edilen bir yöntem değildir. Bu uygulama daha çok hadiste sıhhat ve tesebbüte ulaşmak için yapılan, anlık ve pratik bir metottur. Burada dikkat edilmesi gereken husus sahih hadise ulaşmak için mevcut bilinç ve gayrettir.

Hz. Ebû Bekir'in hadis sahifesi oluşturması ve sonra onu yakması ile ilgili rivayetler zayıftır. Bunları güvenilir kaynaklarda bulmak mümkün değildir. Bu rivayetlerden Hz. Ebû Bekir'in hadise yaklaşımı ile ilgili bir sonuç çıkarmak yanlıştır.

Hz. Ebû Bekir'den yapılan rivayetlerin sayısı 140 rakamının birkaç basamak üzerinde veya altındadır. Rivayetlerinin bu sayıda olmasının nedeni; hadis rivayetinde ihtiyatlı olması, halifelik görevinin yoğunluğu, Hz. Peygamber'den sonraki yaşamının kısa olması gibi etkenlerdir. Hz. Ebû Bekir'in rivayet sayısına bakıp, onun hadise yaklaşımı ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak doğru olmayacaktır. Hz. Ebû Bekir'in rivayet sayısı ile ilgili değerlendirmeler, onun rivayetine etki eden unsurlar göz önüne alınarak yapılmalıdır.

---

⁸² Bakî b. Mahled, *Adedü mâ li kulli vâhidin mine's-sahabeti*, 90.

Kaynaklar

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman el-Azamî. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-İslami, 2. Basım 1403/1996.
- Accâc, Muhammed Accâc el-Hatîb. *es-Sünnetü kable't-tedvîn*. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 3. Basım, 1409/1988.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsne'd*. thk. Şuayb Arnavut - Adil Raşid. 45 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421/2001.
- Ahsen Geylanî, Menâzır, *Tedvînü'l-hadis*. Beyrut: Dâru Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2004.
- Ali el-Muttaki, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-ekvâl ve'l-ahvâl*, thk. Bekri Hayyani – Saffet Sakka. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1401/ 1981.
- A'zamî, Muhammed Mustafa. *Dirâsât fi hadisi'n-nebevî ve târihi tedvînih*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1400/1980.
- Babanzade, Ahmed Naim. *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*. 12 Cilt. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 5. Basım, 1979.
- Bağcı, H. Musa, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Baki b. Mahled, Abdurrahman Baki b. Mahled el-Kurtubi. *Kitâbu'l-adâd ma li kulli vahidin mine's-sahabeti mine'l-hadis*. thk. Ekrem Ziya Umerî. Medine: Medresetü Ulûm ve'l-Hikem, 1984.
- Bakkal, Ali. "Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde İmamlar Kureyş'tendir Hadisinin Rolü Üzerine". *İstem* 3/6 (2005), 87-104.
- Balcı, İsrafil. "İmamlar Kureyş'tendir İddiasının Kritiği" *Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2016), 7-32.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *Müsne'd*. thk. Mahfuz-u Rahman Zeynullah. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. Basım, 1408/1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahi'h*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1. Basım, 1422/2001.
- Cezâirî, Tâhir b. Muhammed Sâlih b. Ahmed es-Sem'ûnî el-Hasenî. *Tevcihu'n-nazar ila usûli'l-eser*. Mısır: Matbaatü'l-Cemaliye, 1. Basım, 1328/1910.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl. *Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 1412/2000)
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt, Beyrut: Mektebetü'l-Asriye, 2014.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsîlî. *Müsne'd*. thk. Hasan Selim Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Daru'l Me'mun li't-Turas, 1. Basım, 1989.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin. *İrvâu'l-ğâlîl fi tahrîci ehâdîsi menâri's-sebîl*. 9 Cilt. Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1405/1985.
- Fayda, Mustafa. "Hulefâ-yı Râşidîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324-338. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

- Gül, Mutlu - Kahraman, Hüseyin. "Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in Hadis Tedvinine Bakışları". *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 56/1 (2015),137-156.
- Hamîdullah, Muhammed. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam ibn Münebbih*. çev. Kemal Kuşçu. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Mervezi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/234. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Hatiboğlu, Mehmet Said. "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureyşiliği". *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 23 (1978), 121-213.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüsameddin el-Kudusî. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1.Basım,1414/1994.
- İbn Ebî Davûd, Ebî Bekir Abdullâh b. Süleymân b. Eşas es-Sicistanî el-Hanbelî. *Kitâbü'l-mesâhif*. thk. Muhibbuddin Abdu's-Sübhan Vaiz. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 1. Basım,1423/ 2006.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Merâsîl*. thk. Şükrullah b. Nîmetullah Kocanî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2. Basım, 1998.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdurrahman b. Yahya el Ma'lumî. 9 Cilt. Hayradarbad: Dâru'l-Meârifî'l Osmanî, 1. Basım, 1371/1952.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1409/1989.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. thk. İbrahim Zeybek - Adil Mürşid. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Esmâu's-sahabe vemâ li kulli vahidin minhum minel-aded*. thk. Müs'ad Abdülhamîd es'Sa'denî Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân.
- İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Ömer Abdusselam Tedmurî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1410/1990.
- İbn Kesir, Ebü'l Fidâ İsmâîl b. Şihâbiddîn. *Fedâilü'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1. Basım, 1416/ 1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 2 Cilt, Kahire: Dâru İhyâi Kütübü'l-Arabî.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-İlmî, 1. Basım 1410/1990.
- İbnü'l- Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ebû'l-Fuâd Abdullah. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1. Basım, 1407/1987.
- İbnü'l- Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahabe*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1433/2012.
- Kandemir, M. Yaşar. "Bakî b. Mahled". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/541-542. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Karataş, Mustafa. *Hadis Rivayet Tarihi*. İstanbul: Ensâr Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Keleş, Ahmet. *Hadislerin Kur'âna Arzı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî'l-Feyz. *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadisi'l-mütevatîr*. thk. Şeref Hicâzî. Mısır: Dâru'l-Kütübi's-Selefiyye, 2. Basım, 1983.

- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1406/1985.
- Mervezi, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Said el- Emevi. *Müsnedü Ebi Bekr es-Sıddık*. thk. Şuayb Arnavut. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1986.
- Mizzi, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbu'l-kemal fi esmai'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1.Basım, 1400 1980.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 1. Basım, 1412/1991.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. thk. Abdulfettah Ebû Gudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebetü'l-Matbu'atu'l-İslâmî, 2. Basım,1406/1986.
- Özsoy, Abdulvahap. "Hz. Ebû Bekir Dönemi Kur'ân'ın Cem Faaliyetinde İki Şâhit İstenmesiyle Alakalı Rivayetin Kaynak Değeri". *Atatürk Üniv İlahiyat Fak. Dergisi* 43 (2015), 104-138.
- Özçelik, Fikret, *Hadis Usûlünde Râvî Değerlendirme Metodu -İbn Ebî Hâtîm Örneği-*. İstanbul: Nida Akademi, 2020.
- Özsoy, Abdulvahap. *Hadis Tenkidi Sahabe ve Tabiûn Dönemi*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2016.
- Paksoy, Kadir. "Sahabenin Sayısı Hadislerin Sayısı ve Hadis Hafızlarının Dehaları Hakkında Bazı Tespitler". *Harran üniv. İlh. Fak. Dergisi* 3 (1997), 228-248.
- Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdirrahmân. *el-Muhaddissü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâfî*. Beyrut: Dâru'l Fikir, 3. Basım, 1391/1971.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Ebu Bekir*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 12. Basım 2017.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebû Fadl. 4 Cilt. Kahire: el-Heyetü'l- Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 1394/1974.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 2. Basım, 1415/1994.
- Taberî, Ebû'l-Abbas Muhibüddin Ahmed b. Abdullah. *er-Riyazü'n-nadire fi menâkibi'l-aşere*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiye, 2. Basım.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd. *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1. Basım,1419/1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. thk. Beşar Avad Maruf. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 1. Basım, 1403/1996.
- Ünal, Yavuz. *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*. İstanbul: Ensar Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'r-ridde mea nebze min fütûhi'l-Irak*. thk. Yahyâ el Caburî. Beyrût: Dâru Ğarbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1410/ 1990.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Tezkiretü'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb Arnavut. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3.Basım,1405/1985.